

3. *Уголовное право России. Общая часть* / под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. — М. : Изд-во МГУ, 2005. — С. 523.

4. *Жариков Ю.* Явка с повинной как обстоятельство, смягчающее наказание осужденного // *Уголовное право*. — 2007. — № 5. — С. 91.

5. *Годилов Н. Н.* Назначение наказания по уголовному праву России / Н. Н. Годилов, Д. Д. Суворов. — Пятигорск, 2004. — С. 165.

6. *Рагимов Р. А.* Проблемы назначения наказания (по материалам Республики Дагестан) : дис. ... канд. юрид. наук / Р. А. Рагимов. — Махачкала, 2002. — С. 58.

7. *Лебедев В. М.* О некоторых вопросах назначения судами уголовного наказания // *Российская юстиция*. — 1999. — № 9. — С. 1—10.

8. *Словарь русского языка* (составитель Ожегов С. И.). — Изд. 3. — М., 1953. — С. 604; *Словарь русского языка* : в 4 т. — М., 1959—1961. — Т. 4. — С. 930, 938 ; т. 3. — С. 856—857.

9. *Долиненко Л. А.* Смягчающие ответственность обстоятельства по действующему уголовному законодательству и в судебной практике / Л. А. Долиненко. — Иркутск, 1980. — С. 56—57.

10. *Постановление Президиума Верховного Суда РФ № 495 ПО5* по делу Самойлова.

Андрій Васильович АНДРУШКО,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та міжнародного кримінального права Ужгородського національного університету

СУБ'ЄКТ НЕЗАКОННОГО ПОМІЩЕННЯ В ПСИХІАТРИЧНИЙ ЗАКЛАД

Питання про суб'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад у науці кримінального права вирішується неоднозначно. Переважна більшість дослідників визнає, що суб'єкт цього злочину спеціальний. Так, М. І. Хавронюк зазначає, що ним може бути тільки лікар-психіатр, який відповідно до встановленого законодавством України порядку, одноосібно чи у складі комісії, приймає рішення про поміщення особи у психіатричний заклад [1, с. 385]. Вказану думку поділяють також Ю. М. Аргунова [2], В. І. Борисов [3, с. 121], Л. В. Іногамова-Хегай [4, с. 107], М. Ю. Карасьова [5, с. 126], О. І. Рарог [6, с. 95], Н. К. Семернєва [7, с. 152], С. В. Тасаков [8, с. 192], Т. М. Устінова [9, с. 103], О. І. Чучаєв [10, с. 236], С. Д. Шапченко [11, с. 285] та ін. Окремі із вказаних дослідників дещо конкретизують ті вимоги, яким повинен від-

повідати спеціальний суб'єкт цього злочину. Відповідна конкретизація пов'язана з тим, що процес прийняття остаточного рішення про поміщення особи в психіатричний заклад є досить складним і розтягнутим в часі. Наприклад, О. І. Парог зазначає: «Суб'єкт злочину — спеціальний, ним може бути тільки лікар-психіатр, що поставив завідомо неправдивий діагноз та видав направлення на примусову госпіталізацію, а також лікар-психіатр, що безпосередньо здійснив примусову госпіталізацію особи, яка завідомо її не потребувала» [6, с. 95]. Н. К. Семернєва вважає, що суб'єктом цього злочину є лікар-психіатр, якому законом надано право вирішувати питання про госпіталізацію хворих і звертатися із заявою про примусову госпіталізацію в суд [7, с. 152]. На думку Т. М. Устинової, суб'єктом розглядуваного злочину є лікар-психіатр, який поставив неправдивий діагноз і прийняв рішення про госпіталізацію, або ж той, який безпосередньо її здійснив [9, с. 103].

Стосовно суб'єкта розглядуваного діяння у російській кримінально-правовій літературі висловлювалася й інша точка зору. Саме її існування зумовлене наявністю в ч. 2 ст. 128 «Незаконна госпіталізація до медичної організації, яка надає психіатричну допомогу в стаціонарних умовах» КК РФ такої кваліфікуючої ознаки, як використання винним свого службового становища, а також тим, що санкція ч. 1 вказаної статті не передбачає покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Зважаючи на це Л. Л. Кругликов пише: «Питання про суб'єкт злочину спірне. Відштовхуючись від змісту ч. 2 ст. 128, де кваліфікуючою обставиною визнане використання винним свого службового становища, слід дійти висновку, що суб'єктом діяння, описаного в ч. 1 цієї статті, є будь-яка приватна особа. Адже незаконно помістити на лікування без використання службового становища особа, яка його займає, не може. Відповідно, суб'єктом незаконного поміщення в стаціонар може бути і близький родич, який виявляє ініціативу та наполегливість у поміщенні, скажімо, батька в психіатричний стаціонар, викривляє лікарю картину захворювання, поведінку потерпілого» [12, с. 96]. Думку про те, що суб'єктом розглядуваного діяння є будь-яка фізична, осудна особа, яка досягла 16 років, поділяють також С. В. Бородін [13, с. 81], В. І. Зубкова [14, с. 210], А. В. Наумов [15, с. 119], С. І. Нікулін [16, с. 331] та ін.

Остання точка зору, на нашу думку, є хибною. Ю. М. Аргунова справедливо наголошує: міркування про те, що суб'єкт розглядуваного злочину загальний, базуються не на правовому, а на побутовому уявленні про процедуру «поміщення» в психіатричний

заклад. Вона пише: «Коли люди кажуть: «Я помістив свою сестру (матір, дочку) в лікарню», то під цим зазвичай мають на увазі, що вони проявили ініціативу. Зрозуміло, що насправді таке поміщення здійснив лікар, а не вони. Як би не старались будь-які «зацікавлені особи» «помістити» свого родича в палату психіатричного стаціонару, зробити це їм не вдасться» [2].

Як відзначає О. Є. Амосов, саме законодавство про психіатричну допомогу підказує, що відповідні дії може вчинити лише спеціальний суб'єкт, який наділений правом прийняти досудове (попереднє) рішення про примусову госпіталізацію особи до психіатричного закладу. У даному випадку мається на увазі лікар-психіатр, який діє як одноосібно, так і в складі комісії лікарів-психіатрів. Всі інші особи, котрі ініціювали процес госпіталізації особи, іншим чином сприяли її госпіталізації, не «поміщають особу в психіатричний стаціонар», а лише сприяють її поміщенню у вказаний заклад. Тому їхні дії слід кваліфікувати як співучасть в розглядуваному злочині [17, с. 119].

Особи, які виконують управлінські функції в психіатричних закладах (завідувачі відділень, головні лікарі та їх заступники тощо), і використовують своє службове становище для вчинення злочину (наприклад, шляхом надання вказівок безпосереднім виконавцям злочину) не поміщають в психіатричний заклад завідомо психічно здорову особу, вони лише сприяють вчиненню злочину порадами, вказівками та іншим чином, тобто виконують ролі співучасників злочину — організаторів, підбурювачів чи пособників. Оскільки згідно із ст. ст. 14, 16 Закону України «Про психіатричну допомогу» [18] прийняти досудове рішення про госпіталізацію може лише лікар-психіатр (одноособово чи в складі комісії лікарів-психіатрів), то тільки лікар-психіатр, який діє як медик, а не як службовець, може виступати в якості суб'єкта злочину, здатного безпосередньо виконати об'єктивну сторону складу даного злочину. Видається, що має рацію О. Є. Амосов, коли зазначає, що «особа, яка виконує управлінські функції в психіатричних стаціонарах, може бути виконавцем даного злочину, але лише як лікар-психіатр, який розглядається у відриві від займаної ним посади» [17, с. 124].

На те, що суб'єктом розглядуваного діяння є лікар-психіатр, зрештою, вказують санкції ст. 151 КК України, в яких передбачено, зокрема, покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Як відзначалося вище, приватні особи, які сприяли незаконному поміщенню в психіатричний заклад (родичі, законні представники та інші так чи інакше зацікавлені особи), підлягають відповідальності

в якості співучасників (організаторів, підбурювачів чи пособників) даного злочину. Іншої точки зору дотримується С. Д. Шапченко, який зазначає: «Якщо людина поміщається до психіатричного закладу приватною особою, вона несе відповідальність за відповідною частиною ст. 146» [11, с. 285]. Вказана позиція автором, на жаль, ніяк не аргументована. Стаття 146 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини, по суті, є загальною по відношенню до ст. 151 КК України. Остання виділена законодавцем, зокрема, з огляду на специфічне місце вчинення даного злочину, яким є психіатричний заклад. Незрозуміло також з якої причини приватні особи за вчинення даного діяння повинні підлягати більш суворому покаранню, ніж лікарі-психіатри, адже у ч. 1 ст. 146 КК передбачено більш суворе покарання, ніж у ч. 1 ст. 151 КК. Якщо максимальна межа покарання у виді позбавлення волі за вчинення першого діяння сягає трьох років, то за незаконне поміщення в психіатричний заклад — лише двох. Вище також зазначалося, що поміщення в психіатричний заклад без рішення лікаря-психіатра є неможливим. Зважаючи на викладене, на наш погляд, немає підстав для кваліфікації дій приватних осіб, винних у сприянні незаконному поміщенню в психіатричний заклад, за ст. 146 КК.

Що стосується судді, який постановив завідомо неправосудне рішення про примусову госпіталізацію особи до психіатричного закладу чи про продовження такої госпіталізації (ст. 22 Закону України «Про психіатричну допомогу»), то він підлягає відповідальності за відповідною частиною ст. 375 КК України. При цьому навряд чи можна погодитись з тими науковцями, які вважають, що такі дії судді, який перебував у попередній змові з лікарем-психіатром чи іншими зацікавленими особами, підлягають кваліфікації за сукупністю із ст. 151 КК [12, с. 97]. На наш погляд, в такій ситуації дії судді повністю охоплюються ст. 375 КК. Кваліфікація вчиненого за сукупністю вказаних злочинів означатиме, що суддя двічі притягатиметься до кримінальної відповідальності за один і той же злочин.

Таким чином, зважаючи на положення Закону України «Про психіатричну допомогу», а також на те, що санкції ст. 151 КК передбачають покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, можна зробити висновок, що суб'єктом розглядуваного злочину може бути тільки лікар-психіатр, який одноосібно чи у складі комісії лікарів-психіатрів прийняв рішення про поміщення в психіатричний заклад завідомо психічно здорової особи. Інші особи (родичі, законні представники та ін.) мо-

жуть бути визнані співучасниками цього злочину. Суддя, який постановив завідомо неправосудне рішення про примусову госпіталізацію особи до психіатричного закладу чи про продовження такої госпіталізації, підлягає відповідальності за відповідною частиною ст. 375 КК України.

Л і т е р а т у р а

1. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України* / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — [9-те вид., переробл. та допов.]. — К. : Юридична думка, 2012. — 1316 с.

2. *Аргунова Ю. Н.* Уголовная ответственность за незаконное помещение в психиатрический стационар [Электронный ресурс] // Независимый психиатрический журнал. — 2011. — № 4. — Режим доступа: <http://nprg.ru/journal/2011/4/06-argunova.htm>

3. *Кримінальний кодекс України*. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. — [5-те вид., допов.]. — Х. : Право, 2013. — Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. — 1040 с.

4. *Российское уголовное право*. Особенная часть : учебник для вузов / под ред. В. С. Комиссарова. — СПб. : Питер, 2008. — 720 с.

5. *Карасёва М. Ю.* Уголовная ответственность за преступления против свободы личности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Карасёва М. Ю. — М., 2007. — 186 с.

6. *Уголовное право России*. Особенная часть / под ред. А. И. Рарога. — [3-е изд., с изм. и доп.]. — М. : Эксмо, 2009. — 704 с.

7. *Уголовное право*. Особенная часть : учебник для вузов / отв. ред. проф. И. Я. Козаченко, проф. З. А. Незнамова, доц. Г. П. Новоселов. — [3-е изд., изм. и доп.]. — М. : НОРМА, 2001. — 960 с.

8. *Тасаков С. В.* Нравственные основы норм уголовного права о преступлениях против личности / С. В. Тасаков. — СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. — 318 с.

9. *Уголовное право*. Особенная часть : учебник. — Изд. 2-е, исправ. и дополн. / под ред. Л. В. Иногамовой-Хегай, А. И. Рарога, А. И. Чучаева. — М. : ИНФРА-М, 2008. — 800 с.

10. *Рарог А. И.* Уголовное право России. Части Общая и Особенная : курс лекций / [А. И. Рарог, Г. А. Есаков и др.] ; под ред. А. И. Рарога. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : ТК Велби ; Проспект, 2007. — 496 с.

11. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України*. — [4-те вид., переробл. та доповн.] / відп. ред. С. С. Яценко. — К. : А. С. К., 2005. — 848 с.

12. *Уголовное право России*. Особенная часть : учебник / под ред. Ф. Р. Сундурова, М. В. Талан. — М. : Статут, 2012. — 943 с.

13. *Уголовное право*. Особенная часть : учебник / под ред. проф. Л. Д. Гаухмана и проф. С. В. Максимова. — [2-е изд., перераб., доп.]. — М. : Эксмо, 2005. — 704 с.

14. *Зубкова В. И.* Ответственность за преступления против личности по законодательству России / В. И. Зубкова. — М. : Норма, 2005. — 256 с.

15. *Наумов А. В.* Российское уголовное право : курс лекций. В 2 т. Т. 2. Особенная часть / А. В. Наумов. — М. : Юрид. лит., 2004. — 832 с.

16. *Уголовное право России. Части Общая и Особенная : учебник / М. П. Журавлев [и др.] ; под ред. А. И. Рарога.* — [6-е изд., перераб. и доп.]. — М. : ТК Велби ; Проспект, 2008. — 704 с.

17. *Амосов А. Е.* Незаконное лишение свободы в уголовном праве России (виды и характеристика) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. Е. Амосов. — Владимир, 2008. — 199 с.

18. *Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489-III* [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>

Павел Валерьевич ВОЛОСЮК,

*канд. юрид. наук, заместитель зав. кафедрой уголовного права и процесса Северо-Кавказского федерального университета
(Российская Федерация)*

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ: ОТ ЗАРУБЕЖНОЙ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ К РОССИЙСКОЙ ВОЗМОЖНОСТИ

Споры вокруг вопроса о признании юридических лиц субъектом уголовной ответственности в России не утихают и по настоящее время. Камнем преткновения является то, что организация не обладает ни сознанием, ни волей в силу своей фиктивности, а, следовательно, не может совершить противоправного деяния. Правда с таким утверждением трудно согласиться, и вот почему. Юридическое лицо обладает самостоятельным правовым статусом, способно совершать юридически значимые деяния и, следовательно, нести за них в предусмотренных законом случаях собственную (личную) ответственность.

В гражданском праве правоспособность и дееспособность юридического лица реализуются через органы, формирующие и выражающие его волю как самостоятельного субъекта права. Органы юридического лица не только осуществляют управление его дея-